

OLGA ȘIȘCANU-BOZ

Universitatea Pedagogică
de Stat „I. Creangă”
(Chișinău)

CONSIDERENTE PRIVIND CARACTERUL ETEROGEN AL ADVERBULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Abstract

The present article describes the Romanian adverb seen as a heterogeneous system. The author makes some specifications of theoretical level regarding this class of words – a class that is studied insufficiently both in Romanian and foreign linguistics. The author approaches the problem of defining the adverb and, obviously, some semantic and grammatical aspects that determine the heterogeneous character of the adverb.

Limba este „un sistem de sisteme” [6, p. 15] care generează în actul verbal structuri specifice, dar interdependente. Or, specificul unei limbi într-o anumită etapă a dezvoltării se datorează în mare măsură structurii ei gramaticale, care poate fi descrisă mai mult sau mai puțin diferit, în funcție de modul de abordare a faptelor, inclusiv în funcție de concepția și de metodele cu care se realizează cercetarea.

În limba română numărul interpretărilor ce abordează problematica adverbului sunt relativ puține. Tocmai din aceste considerente în cele ce urmează vom expune semnificațiile acordate noțiunii de adverb, așa cum apar ele pe parcursul constituirii lingvisticii ca știință.

Termenul adverb, provenit din latinescul *adverbium*, ar fi o unitate, respectiv un segment, ce însoțește, de obicei, un verb. În același timp, toate studiile de gramatică consideră adverbul ca fiind o parte de vorbire distinctă.

În lingvistica română, sunt formulate definiții concrete pentru adverb odată cu inaugurarea lingvisticii descriptive, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, din inițiativa lui Ion Heliade Rădulescu, autorul *Gramaticii românești*, apărută la Sibiu, în 1828. Ulterior, metoda descriptivă și normativă este aplicată de Al. Lambrior în *Gramatica Română*, prelucrată apoi de Gh. Ghibănescu și H. Tiktin în 1892. În *Probleme ale structurii și evoluției limbii române* D. Macrea amintește schimbările și tratamentul riguros intervenite în I-a ediție a *Gramaticii Academice* (1954) astfel: „Părțile de vorbire neflexibile (adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția), care în gramaticile din trecut erau tratate sumar, în câteva rânduri, sunt analizate fiecare în mod amplu, corespunzător importanței și rolului lor în limba noastră. Pentru fiecare dintre aceste părți de vorbire se stabilesc funcțiunile multiple pe care le au în cadrul construcțiilor gramaticale și se dau indicații normative asupra folosirii și valorii lor stilistice” [7, p. 213].

Credem că nu exagerăm în niciun fel dacă susținem că adverbul este una dintre cele mai controversate părți de vorbire în limba română. Dificultatea soluționării problemei adverbului se evidențiază chiar din start, adică în procesul de definire lingvistică a acestei părți de vorbire. Or, este cazul să amintim că orice definiție a unei anumite părți de vorbire nu include, de regulă, toate caracteristicile pertinente. Preponderența acordată unui anumit criteriu (semantic, sintactic sau morfologic) în procesul de formulare a definiției se află în relație directă, pe de o parte, cu concepția care stă la baza elaborării unei anumite gramatici, iar pe de alta, cu partea de vorbire care urmează să fie definită. Fără a intra în detalii, ținem să menționăm, aplicând criteriul semantic, că în gramaticile tradiționale, de exemplu, acesta are o importanță specială, figurând în definițiile formulate pe primul loc, deși caracteristicile semantice nu permit o delimitare clară, exactă a părților de vorbire. Tocmai din aceste considerente, studiile de gramatică recente pun accentul, când vine vorba de definirea părților de vorbire (în cazul nostru se are în vedere adverbul), pe particularitățile formale, morfosintactice ale clasei morfologice, fapt ce permite operarea unei delimitări mai riguroase, mai exacte. Mai mult, luându-se în considerare fenomenul flexibilității, definirea adverbului diferă de la gramatică la gramatică, de la autor la autor și, evident, în funcție de perioada de timp în care a fost elaborată.

Astfel, GLR (1954) definește adverbul în mod tradițional în calitate de „parte de vorbire, în general, neflexibilă care arată o caracteristică a unei acțiuni, stări sau însușiri” [4, p. 285]. Ulterior, definiția adverbului capătă unele precizări suplimentare, susținându-se că adverbul „adaugă o precizare la înțelesul unui verb sau al unui adjectiv și ... servește la formarea gradelor de comparație” [1, p. 203].

Impreciziile atestate în definițiile elaborate pentru adverb sunt caracteristice nu numai pentru studiile consacrate limbii române, ci și pentru unele studii consacrate altor limbi (franceză, italiană, rusă). Prezența ambiguității în procesul de elaborare a definiției adverbului a fost constatată de mai mulți lingviști, dar acest lucru se întâmplă și din motivul că în gramatica clasică este evidentă tendința de a include în clasa adverbului moneme care nu puteau fi încadrate în alte părți de vorbire. De aici eterogenitatea pronunțată a clasei morfologice respective, din care motiv constatăm o perpetuare, secole de-a rândul, a unei imagini confuze despre adverb. În constatarea lui Viggo Bröndal (citată după *D. Nica*) se subliniază o abordare superficială încă la grecii antici, care au numit adverbul „cea mai confuză dintre toate clasele de vorbire, clasa cea mai dificilă în procesul de delimitare, și, eventual, de divizare a ei” [8, p. 74]. Acest mod de tratare a condus la elaborarea unor definiții (constatări) vagi. Astfel, B. Pottier (citată după I. Coteanu) lansează ideea că „au fost puse în gramatici sub rubrica „adverbe” toate cuvintele cu care nu se știe ce să se facă” [2, p. 269]. Similară este și concluzia lui Jan Tokanski care susține că „adverbul este un amestec în care e inclus tot ce nu aparține altor părți de vorbire” [ibidem]. Cu alte cuvinte, caracterul eterogen al clasei a fost remarcat de majoritatea lingviștilor. Astfel, pentru franceză, Knut Togeby notează: „Adverbele constituie fără îndoială inventarul cel mai disparat al gramaticii tradiționale” (citată după I. Coteanu [2, p. 270]).

În engleză, adverbele și construcțiile adverbiale sunt recunoscute ca o categorie de eterogenitate notorie. Din această cauză, este dificil de a fi descrise din punct de vedere gramatical. Tot în această ordine de idei, este concludent faptul că C. Hernandez începe

studiul monografic consacrat adverbului în spaniolă cu aceeași afirmație: „Adverbul este o parte de vorbire foarte eterogenă” [3, p. 1]. Afirmații similare atestăm în majoritatea gramaticilor străine și în studiile consacrate adverbului pentru diferite limbi. În mod similar se pronunța, de pe pozițiile lingvisticii generale, André Martinet: „Ceea ce numim tradițional *adverb* comportă unități care aparțin unor clase destul de variate. Intră aici mai ales monemele autonome ieri, repede și sistemele derivate cu același comportament ca *frățește, românește*” [3, p. 186].

Lingviștii I. K. Ceaplea, S. Jodlowski, F. Pamer etc. fac constatări privind esența gramaticală, semantică și funcțională a adverbului care au putut determina formularea unor afirmații de felul celor ce urmează: „Adverbul este un *amalgam* de cuvinte fără forme precise” [3, p. 8]; adverbul a devenit un *coș de gunoi* pentru cuvinte eliminate din alte părți de vorbire” [3, p. 100]; „adverbul este ca o *ladă de croitor* în care aruncăm acele cuvinte care ne par că nu aparțin nici unei alte clase” [3, p. 93]. Toate aceste formulări își au sorginea în ceea ce stoicii numeau receptacol universal.

Ținând seamă de situația în cauză, unii specialiști (S. Karcevski, 1936) consideră că adverbul trebuie definit în termeni negativi ca parte de vorbire alcătuită din cuvinte care nu sunt nici substantive, nici adjective, nici verbe etc.

Lăsând la o parte afirmațiile exagerate, uneori, ale unor lingviști, mai ales când acestea urmăresc în special efecte expresive, fapt ce rămâne ca adevăr științific, e că adverbul se prezintă ca o parte de vorbire extrem de eterogenă.

Conform criteriului **semantic**, adverbul exprimă caracteristica unui proces (a unei acțiuni sau a unei stări), circumstanța în care se produce procesul respectiv: *Atunci izbucneau glasurile tinere într-o revărsare caldă. Câinele pășește încet după ea. Așadar*, din punct de vedere semantic, adverbul este o clasă cu un conținut lexical suficient, o parte de vorbire cu autonomie semantică. În baza criteriului **morfologic**, adverbul se plasează în grupa gramaticală a cuvintelor neflexibile. Totodată, el poate dispune de categoria gramaticală a comparației, ca și adjectivul (clasă flexibilă), deși această categorie gramaticală, fiind exprimată cu ajutorul unor mijloace analitice, nu-i influențează forma. Lipsa mijloacelor sintetice de flexiune determină adverbul să dispună de un caracter indeclinabil sau inconjugabil, iar funcția sa sintactică de component al grupului verbal face ca acesta să fie inclus în alt grup (în cel verbal) decât adjectivul, care face parte din grupul nominal. Aceste caracteristici morfologice permit adverbului să intre într-un sistem specific de relații sintactice. Din perspectivă **sintactică**, adverbul face parte din grupa cuvintelor capabile să îndeplinească diferite funcții sintactice și să realizeze diferite combinații sintagmatice, fiind disponibil de a intra, pe rând, în relație, în cadrul aceleiași context, cu un singur termen sau simultan cu doi termeni (numai în cazul adverbelor relative și nehotărâte cu funcție de relație). El este inclus frecvent atât în categoria cuvintelor dependente, determinate sau subordonate, cât și în categoria cuvintelor regente, determinante sau a celor independente (mai rar): *Sosesc azi. Se află aici. A călătorit bine*. Există situații în care adverbul cumulează simultan calitatea de element dependent și pe cea de element regent: *Acolo, în sat s-au schimbat multe* (subordonat verbului *s-au schimbat*, cu funcție de complement circumstanțial de loc și regent al complementului circumstanțial de loc, de tip apozitional, *în sat*).

Lingvistul ieșean D. Nica prezintă părțile de vorbire ca „niște câmpuri gramaticale eterogene, dar dintre ele, adverbul se detașează cu mult prin eterogenitate” [8, p. 279].

Caracterul eterogen al adverbului este determinat de faptul că, pe lângă cuvinte unanim acceptate în această clasă lexico-gramaticală, sunt inserate și unități cu un statut mai mult sau mai puțin controversat în literatura de specialitate.

În concluzie, suntem în drept să susținem că adverbul este, alături de substantiv, adjectiv și verb, una din părțile fundamentale de vorbire în gramatica generală.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ion Coteanu. *Gramatică. Stilistică. Compoziție*. – București, 1990.
2. Ion Coteanu. *Limba română contemporană*. – București, 1991.
3. *Elemente de lingvistică structurală*. – București, 1967.
4. *Gramatica limbii române*, vol. I. – București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
5. *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*. – București, Editura Academiei Române, 2005.
6. Dumitru Irimia. *Gramatica limbii române*. – Iași, 1997.
7. Dumitru Macrea. *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*. – București, 1982.
8. Dumitru Nica. *Teoria părților de vorbire: cu aplicare la adverbe*. – Iași, 1988.